

asszonyt, vagy „falusi Toscát“ (aki elhiteti a férjével, hogy a generális nem végezteti ki amugy istenigazában, hanem csak rá akar egy kicsit ijesztetni), vagy a leányosnevű Ines Chavez bandavezért: ezek a figurák élnek, mert az életből vannak ellesve, és többé nem mennek ki a fejünk-ből. Három-négy ilyen figurán át közelebb jutunk Mexikó rejtélyes indián-lelkéhez, mint Guzmán darabos, de freskószerű elbeszélésén keresztül.

Elemi történéseket tartalmaz ez az új könyve is, amelyeket a legtermészetesebb egyszerűséggel mesél el az író. Julián Osorio az elbeszélés hőse, falusi fiú, szegény özvegyasszony gyermeke. Anyja egy barátnője elcsábítja, és elvéteti vele magát feleségül. Kitér a forradalom; Julián felcsap katonának, odahagyja a falut, anyját, feleségét, kisleányát. A szabadságharcosokkal bujkál a hegyekben résztvesz csetepatékban, megsebesül, dacol a veszéllyel és visszalopakodik a faluba, mikor az anyja halálán van. De a forradalom alig használt valamit: don José-Maria, a falusi kiskirály, kiskirály marad a forradalom után is, és amikor a megtérő győztes szabadsághős ezen morfondírozva leszáll a nyeregből, véletlenül elsül a karabélyja, és megöli a kóborlásaiban hozzászegődött hűséges ebet. A kutya halálát három nyomtatott sor jelképpé avatja: a szenvedő, hűséges, sokat szenvedett mexikói parasztnép jelképévé. Ezzel zárul a könyv.

Az elbeszélés inkább rövid, mintsem hosszú; de a könyv minden lapján új, keménykötésű emberek kelnek életre. Az önkéntes forradalmár, aki azért csap fel katonának, hogy a lovát el ne vigyék, de aki azért nem szolgálja kevésbé jól a nagy ügyet, mint a többiek; a kormányhí tiszta, aki felövi a feleségét, nehogy a felkelők megbecstelenítsék, és akit éppen ezért nem végeznek ki, hanem éppen ellenkezőleg, büntetésből életben hagyják; a falusi tanító felesége, „Putifárné“, akinek „ha nem is a bibliai József köpenye, de férje egy tizenöt éves tanítványának a nadrággombjai“ maradnak a kezében, mikor el akarja csábítani a legénykét; a püspök, aki megszidja az öreg papot, mert az gazdag ember gyerekeit mente „elkeresztelni“ előle; az istenhátamegetti ház, ahol mindenkit Rafaelnek hívnak... Mindez egyetlen mondattal, egy tollvonással van megrajzolva, a művészi takarékoság, a *raccourci* páratlan virtuozitásával.

Rubén Romero nem ér el thomasmanni magaslatokra, vagy marcelprousti mélységekbe. A népből fakadt, a népet megíró falusi művész, akárcsak az a Fidias Elizundo, aki egy kis mexikói falu elhagyott kolostorában faragja paraszti szobraikat, és már egész szobrászkodó gyerekhatást gyűjtött maga köré. Törzsgyökeres, józan, indián paraszt. Nagy író.
(Brachfeld Olivér)

A. SAUVAGEOT: LA DECOUVERTE DE LA HONGRIE, Paris, Alcané, 1937

Sauvageot professzor éveken át volt a francia műveltség propagálója és mint az Eötvös-kollégium tagja élvezte Bartoniek direktor vendégszeretetét és a magyar nyelv tanulásának és a magyar társadalmi élet tanulmányozásának fölötté érdekes élményét. Meleghangú bevezető és zárószavaiból látjuk, hogy ezek az évek legjobb emlékei közé tartoznak és emlékezésének szubjektív tónusa könnyen meggyőző arról, hogy ő most nemesen visszafizetni szándékozik egy olyan értékes élménysorozatot, melyet a magyarságnak köszönhet. Innen a könyv szubjektív hangja. De a mérték, mellyel itél, mégis objektív, ebben nem tudja megtagadni franciaságát és azt a radikálisabb és demokratikusabb szellemet, melyet akaratlanul is szembe kell állítania az elmaradottabb magyar szellemmel.

Sauvageot professzor jól érezte magát Magyarországon és rokon-

szenvesen gondol azokra, akik ottlétét kellemessé tették és ebből az érzéséből fakad a hajlandóság, hogy általánosítson olyan jelenségeket, melyek talán csak az ő ismeretkörében voltak jellemzőek. De még így is jellemzően ítél pl. arról a nagyságra törekvésről, mely tényleg jellemzi a magyarságot, de amely féluton — természeti vagy politikai okból — rendszeren törést szenved. Az általánosítása nincs mindig arányban éles meglátásával. A magyar alkalmazkodik az európai eszméáramlatokhoz, a magyar nyelv Európát akarja kifejezni, mondja Sauvageot és ha sejti is, de nem látja tisztán azt a tragédiát, mely osztályrésztül jut azoknak a keveseknek, akik egész Európát akarják kifejezni. Nyugatról hozott szélesebb horizontja megóvja őt attól, hogy elsodorják a napi politika s az ezt kiszolgáló eszméáramlatok: látja a faji kérdés képtelen voltát pl. egy olyan országban, ahol valóságban nincs uralkodó fajta.

Még élesebb az a kép, amit a társadalmi osztályokról rajzol. Az osztályok közt fennálló éles válaszfalakat egy idegen szemlélelő nálunk is jobban láthatja, mert akaratlanul is összehasonlítja a viszonyokat az ott-honi viszonyokkal. Hogyan látja Sauvageot a mi osztálytérképünket? Magyarországon az arisztokrácia uralkodik, ura a földnek, ura a politikai hatalomnak; idegen könyveket olvas, tanulmányait külföldön végzi. Ez az arisztokrácia nem volt képes Magyarországot az izoláltságtól megmenteni, befolyását még akkor is megtartotta, mikor régi birtokait elvesztette s hogy az országnak mily keveset tehet, arra jellemző, hogy még a nagyműveltségű Apponyi szava is csak pusztában elhangzó szó maradhatott. A plutokrácia szerinte azon a ponton van, hogy minden hatalmat a kezébe kaparitson, sok köztük a kikeresztelkedett zsidó, aki aztán hangadó szerepet játszik az antiszemitizmusban. A gentryt sem kiméli a tárgyilagos kritikától: miniszterek előszobáiban váratták őket, sok köztük a hűség és korlátolt hivatalnok. A 19. század elején belőlük kerültek ki a felvilágosodás zászlóvivői, a Voltairianusok, később elmaradtak, a világháború alatt tönkrementek. Tragikusnak látja ez osztály helyzetét, mely bár nemzeti tekintetben a leg-hűségesebb, mégsem tud elhelyezkedni, mégsem talál helyet a nemzet keretében. A proletárok sok munkát végeznek csekély fizetésért, soraikban éhség pusztít, mégis józanok, intelligensek, bátran viselik sorsukat. A zsidókról: látja a tömeget, mely szorgosan dolgozik, a gazdagokat, kik az előkelőkhöz dörgölöznek, látja, hogy közigazgatási álláshoz nem jutnak, hogy a paraszt szemében a zsidók jelentik a kapitalizmust, látja a numerus clausus fázisait, de azt is, amit Magyarországon kevesen ismernek be, hogy a numerus clausus és az azt követő kiválasztási rendszer a szegénysorsú keresztény egyetemi hallgatókat is sújtotta. Nem kerüli el figyelmét a papok nagy tekintélye, az egyházak nagy dotációi, a protestáns és katolikus egyházak vetélkedése, a sok és rosszul fizetett hivatalnok, az egyenlőtlen földbirtokfelosztás, melyre nézve kitűnő statisztikai adatokat sorol el s amelyek alapján megállapítja, hogy a magyar államot megrendítheti ennek az igazságtalan földbirtokpolitikának a következménye.

A nemzeti kisebbségek kérdésében lehet, hogy élesen látja a Habsburgok szerepét, de a tényeket nem kell meghamisítania, hogy ebben a Habsburgok kártyakeverő munkáját meglássa és hogy megállapítsa a politikai agitációt azoknak a német egyetemi hallgatóknak a buzgalmaiban, akik manapság a német dialektusok tanulmányozásának ürügye alatt járják be Magyarországot.

Irodalmunkról, költészetünkről való felfogása friss és tárgyilagos: a magyar irodalom főleg német-francia hatást mutat, a szindarabok inkább idegen importok még ma is, regényekkel, költeményekkel csak azok

tudnak nagyobb sikert elérni, akik történelmi, politikai tárgyakat és eszméket dolgoznak fel. Szabó Dezsőt, Ady Endrét különösen szeretik, Babitsnak nem a vallásos tárgyú verseit kedvelik, habár a látszat a vallásos irányzatnak kedvez is. Sauvageot nem hagyja magát félrevezetni a látszattól és nagyon jól tudja, hogy a sokat hangsúlyozott keresztény világnézet ma inkább politikai áramlat, mint belső élmény. A felvilágosodott francia természetes csodálkozással láthatta, hogy a magyar katolikus egyetemi hallgatók csak gyóntatójuk engedélyével olvashattak és tanulmányozhattak indexen lévő francia könyveket. Ha meg is állapítja, hogy ez a felhatalmazás soha sem lett elutasítva, a munka korlátozása mégis természetesen, ha a hallgató csak engedélyezett szabadsággal veszi a kezébe.

Az ilyen korlátozás, ezt jól látja Sauvageot, nem alkalmas arra, hogy a személyiséget kifejlessze s ezt a társadalmi s főleg a családi életben is kimutatja Sauvageot. A családban az asszony csak feleség és anya, egyéb ügyekbe a magyar családanyának nincs beleszólása, a férfi sem lesz a családban igazi önmagát kifejező szellemiség. Ennek az elfojtottságnak reakciója a *l'esprit de l'avanture*, az olykor fellépő kalandorszellem, amelyre Windischgrätzet és Nádassyt hozza fel iskolapéldáknak, akik a frankügyben a realitást olyan jellemzően és naivul összetévesztették az irrealitással. Meglepő, hogy a korkülönbségeket is megérzi Sauvageot és amilyen jól meglátja, hogy Kossuth, Széchenyi nagy személyiségek voltak, akik koruk hatalmaival szembe tudtak szállni, épp úgy megállapítja, hogy ma az ilyen személyiségek kialakulása elképzelhetetlen.

Felteszi a kérdést: jó-e a perspektíva, melyet megrajzolt? Érzí, hogy hiányos, hogy a parasztot és proletárt nem látta eléggé, hogy a középosztályt, az arisztokráciát a középosztályú ember szemével látta, de mi éppen ebből a vallomásból érezzük Sauvageot tárgyilagosságát. Az idegen ember tartózkodásával és óvatosságával nézi, de az analitikus francia elme élességével elemzi a dolgokat és ha a szívesen látott vendég elfogultságával nem is mond ítéletet bizonyos politikai és társadalmi jelenségek felett, de a tényeket mégis lejegyzí: a választási atrocitásokat, a birtokpolitika egyoldalúságait, a rossz napszámokat és a szánalmasan csekély tisztviselői fizetéseket.

Igazságos akkor is, ha ez az igazság a franciák rovására megy. Elismeri, hogy a francia hadifoglyokkal milyen jól bántak itt s ezzel szemben bevallja, hogy valóságos lidércnyomás egy franciára az a szomorú élmény, mely Kuncz Aladár regényéből árad s Kuncz Aladár minden szenvedései ellenére is rajongója maradt a francia kulturának.

Ez a könyv határozott értéket jelent. Nemcsak nobilis módon fizette vele vissza a magyaros vendégszeretetet, melyben része volt. Ha csak ennyit tett volna, ezt még nem kellene nyereségnek elkönyvelni. Nem politikai ellenfél, de elismert jóbarát szólalt meg benne. Szeretettel és tárgyilagosan. A benszülöttől rossznéven szokták Magyarországon venni azt, hogy tárgyilagosa véleményét mond elavult társadalmi és politikai életünk felett, Sauvageot könyve alkalmas arra, hogy tanuljunk az objektív idegenektől. (Rab Imre)

PAUL MORAND: PARIS DE NUIT, 60 PHOTOS INEDITES DE BRASSAI
(Edition „Ars et Metiers Graphiques“, Paris)

Az erdélyi származású Brassairól tudni kell, hogy képzőművészeknek indult és fotográfus lett, de olyan értelemben, ahogy például Chagall festő, vagy Maillol szobrász. Brassai a fényképezés fiatal művészetét kiemelte az alkalmazott művészetek hinárjából s ugyanakkor meghaladta